

Suvremene refleksije na ideju vječnog mira u filozofiji Immanuela Kanta

---

Domazet, Božo

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:863292>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

Završni rad

**Suvremene refleksije na ideju vječnog
mira u filozofiji Immanuela Kanta**

BOŽO DOMAZET

Split, rujan 2020.

Filozofski Fakultet Sveučilišta u Splitu

Filozofija

Socijalna Filozofija

Završni rad

**Suvremene refleksije na ideju vječnog mira u
filozofiji Immanuela Kanta**

Student:

Božo Domazet

Mentor:

dr.sc. Marita Brčić Kuljiš, izv. prof.

Split, rujan 2020.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Prema vječnom miru - Immanuel Kant	2
2.1. Nastajanje djela	2
2.2. Značajke djela	3
3. Veliki pokus – Liga Naroda	5
4. Zaključni članovi vječnog mira	7
4.1. Republikanski ustav	7
4.2. Federalizacija slobodnih država	9
4.2.1. Prva primjedba - problem apartheida	10
4.3. Pravo građanina svijeta	11
5. Ujedinjeni narodi	13
6. Druga primjedba - Umijeće ratovanja	14
7. Uvjeti potrebni u izgradnji mira	15
8. Suvremena nastojanja u rješavanju sukoba	17
9. Dva dodatka u procesu vječnog mira	19
9.1. Jamstvo mira	19
9.2. Tajni članak vječnog mira	21
10. Zaključak	22
Sažetak	24
Popis literature	25
Prilog	26

1. Uvod

Njemački filozof, Immanuel Kant je točno prije 225. godina objavio svoj filozofsko politički spis naziva *Prema Vječnom miru*, s namjerom da oblikuje buduću svjetsku političku scenu u kojoj neće biti rata. Društva u kojemu će vladati mir. Da se očuvala, 10. siječnja 2020. bi se održavala okrugla stota godišnjica Lige naroda, prve globalne organizacije kojoj je glavni zadatak bio očuvati mir. Ipak, ove godine možemo častiti 75. obljetnicu osnivanja Ujedinjenih naroda, jednako tako važne organizacije koja je u mnogome nadišla očekivanja i koja još uvijek ima aktivnu vrijednost u međunarodnom poretku.

Intelektualni korijeni ovih međunarodnih organizacija sežu u povijest, sve do drevnih kineskih i grčkih filozofa, preko srednjega i novoga vijeka. Tako su poznati mnogi politički filozofi, u svakom trenutku povijesti, zagovarali teorije i prakse usporedive s međunarodnim odnosima modernog društva.¹ Kantov spis koji ispitujemo u ovom radu, nije bio prvi takve naravni, a ni najpopularniji, u svojoj cijelosti se poklapa s praksama međunarodnih institucija i svjetskih vlada u pokušaju očuvanja mira. S vremenom, ciljevi i nastojanja međunarodnih organizacija, posebice Ujedinjenih naroda, će biti prepuni Kantovih filozofskih i političkih prijedloga.

U ovom radu bavit ćemo se izvornim filozofsko-političkom spisom i konceptom navedenog spisa, te ćemo pokušati odgovoriti na pitanje „je li zapravo Immanuel Kant, s ovim spisom, bio na tragu rješenja problema očuvanja mira?“ Kako bi odgovorili na to pitanje moramo razumjeti na temelju čega Kant izgrađuje filozofiju i pravo, koji su uvjeti, zakoni i primjeri. Na tom putu, prvo ćemo se dotaknuti konteksta nastanka ovog spisa, kao i Kantova života. Sljedeće, bit će potrebno ispitati sadržaj njegove političke filozofije unutar navedenog djela. Vidjet ćemo koji su glavni članovi vječnog mira. Zašto na njima Kant gradi ideju očuvanja mira i koji su njihovi argumenti.

Nakon toga ćemo iznijeti sve uvjete potrebne za ostvarenje očuvanja mira i sprječavanja rata. Kant će uspješno prepoznati koji događaji onemogućavaju postizanje zajedničkog rješenja u ovom procesu, te će ih redom navesti, zabraniti i objasniti zašto. Uz dijelove Kantovog izvornog spisa, pronaći će se i primjeri kasnijeg oživljavanja njegova modela, tj. suvremenih nastojanja u procesu rješavanja sukoba mirnim putem i očuvanja mira, kao i potvrde i prigovori cijelog

---

¹ Vidi više: A. LeRoy Bennett i James K. Oliver, *Međunarodne organizacije*, Politička kultura, Zagreb 2004., str. 14-15.

koncepta. Na kraju nam predstoje dva dodatka u kojima Kant iznosi svoje uvjerenje u opravdanost navedenog procesa. Preko svega navedenog Kant će nam pokušati približiti potrebu za razumnim odlukama u procesu očuvanja mira, kao i njegovu realnost.

2. Prema vječnom miru - Immanuel Kant

2.1. Nastajanje djela

Immanuel Kant se rodio 22. travnja 1724. u glavnom gradu Istočne Pruske Königsbergu, današnji Kalinjingrad u ruskoj enklavi. Kant je jedan od najvećih mislilaca prosvjetiteljstva i jedan od najvažnijih filozofa kojemu mnogi dugujemo trend u racionalizmu. U filozofiji predstavlja novu granu u razvoju filozofskog mišljenja. Njegovo sveobuhvatno i sustavno djelovanje na polju znanja, etike i estetike uvelike je utjecalo na filozofe i filozofiju koja je slijedila, posebno na njemačke škole. U svojoj filozofiji kombinira racionalizam i empirizam. Najvažnija djela su mu tri kritike: *Kritika čistog uma* (prvo izdanje 1781., drugo i dopunjeno 1787.), *Kritika praktičkog uma* (1788.), te *Kritika moći suđenja* (1790.). Kroz navedene kritike Kant pokušava ponuditi odgovore na pitanja: Što možemo znati? Što možemo činiti? Čemu se možemo nadati?, da bi u konačnici, kroz sva tri ukupna djela, pokušao odgovoriti na pitanje: Što je čovjek?

Od ostalih djela možemo istaknuti još i *Utemeljenje metafizike ćudoređa* (1785.), još jedno djelo u kojem ispituje etiku, te *Pravno politički spisi* (1795.), od kojih je posljednji spis ispitan u ovom radu. U nastavku ćemo se fokusirati najviše na to posljednje djelo i političko-filozofsku skicu predstavljenu u njemu.

Immanuel Kant nije imao običaj odlaziti iz svog rodnog mjesta. Dapače, nije ga nikada napustio. Usprkos tome, zbog svog društvenog karaktera, interesirao se za priče svjetskih putnika i bio je upoznat s raznim događanjima u svijetu. Vrlo rado je sudjelovao u političkim događajima. Tako je poznavao i podržavao Američka nastojanja za neovisnost. Simpatizirao se s Francuzima u njihovoj revoluciji koja je htjela ostvariti ideju političke slobode. Prihvaćao je republikanizam koji je razlikovao od demokratske državne forme. Kant je demokraciju smatrao despotizmom, a zalagao se za reprezentativnu monarhiju kao najbolje državno uređenje.²

Upravo pred njegovim domom, i to za njegova života, raspala se jedna od najvećih državnih zajednica na području Europe. Poljsko-Litvanska unija je nakon gotovo tri stoljeća prestala

---

² Vidi više: Ivan Macan, »Immanuel Kant«, *Filozofija.org*.

postojati. Podjela Poljske (1772., 1793., 1795.) izvršena je od strane Rusije, Pruske i Austrije, kojima je veličina Poljske postupno umanjivana sve dok, nakon konačne podjele, nije prestala postojati.³ Navedene sile su iskoristile svoju vojnu snagu kako bi postupno uzimali dio po dio podređene Poljske, sve dok nisu imale više ništa za oteti.

Tako je nakon nekoliko turbulentnih desetljeća u međunarodnoj politici, utjecajem Američke borbe za neovisnošću, Francuskom revolucijom, raspadom Poljsko-Litvanske unije i mnogim inim događajima, nastao ovaj filozofsko politički spis. Ovaj spis je napisan nakon Baselskog mira 1795. između Francuske i sudionika prve antifrancuske koalicije, Pruske i Španjolske.

2.2. Značajke djela

Za sada smo vidjeli kontekst nastanka ovog djela i kratki prikaz Kantova opusa. Shodno tome, možemo nastaviti prema primarnom i ključnom djelu za ovaj rad. Političko-filozofska skica *Prema vječnom miru* je predstavljena je u djelu *Pravno-politički spisi*.⁴

U samom početku izgradnje ideje očuvanja mira, Kant jako dobro primjećuje da se mirovnim ugovorom završavao rat, ali ne i ratno stanje. Nije dovoljno samo dogovoriti primirje, već je potreban proces u konačnom postizanju mira. Na prvi pogled uočljivo je kako je sam spis napravljen u obliku mirovnog ugovora. Države okupljene u federaciji ugovorom bi trebale riješiti svoje odnose, smatra Kant. Rad se sastoji od preliminarnih članka, zaključnih članaka, dva dodatka i dvije dopune.

*Mir je, u filozofiji Immanuela Kanta, najveće političko dobro kojem se treba težiti, regulativna ideja uma, dužnost svakog pojedinca, te se po njoj pojedinac razlikuje od životinjskog svijeta.*⁵

Preliminarnih članka je ukupno šest i oni se ponašaju kao potrebni uvjeti, zakoni koja se moraju poštivati kako bi međunarodna zajednica uopće bila u prilici uvesti stanje mira i održati ga. Kroz povijest čovjek neprestano ratuje, a usporedno s time i države ratuju. Za države, rat je sredstvo u rješavanju sukoba ili ostvarivanju određene dobiti. U tom procesu, želje za pobjedom, čovjek poseže za nepravdom i nepravедnim radnjama spram drugog naroda. Takvi postupci dodatno

---

³ Vidi više: [Encyclopaedia Britannica](#) (pristupljeno 1.9.2020.)

⁴ Immanuel Kant, *Pravno-politički spisi*, Politička kultura, Zagreb 2000., str. 115 – 153.

⁵ Marita Brčić Kuljiš, »Izvori liberalnog mišljenja u filozofiji Immanuela Kanta«, *Filozofska istraživanja* 26 (2006.) str. 794.

onemogućuju pomirbu, kako s tadašnjim neprijateljem, tako i s ostalim državama. U svom djelu, Kant ih uspješno pronalazi, objašnjava i zabranjuje u skladu s poteškoćama koje oni nanose međusobnim odnosima država.

Nakon toga slijede tri zaključna (dovoljna) članaka i podešeni su u smislu svih triju odnosa javnog prava: državnog, međunarodnog, a potom i prava građanina svijeta. Mirovno stanje među ljudima koji žive jedni uz druge treba tek ustanoviti, tvrdit će Kant na početku ovog poglavlja. »Takvo stanje po prirodi nije stanje mira već stanje rata.«⁶ Prema Kantu potrebno je zakonsko stanje koje će pružiti garanciju mira. Takvo stanje moguće je kroz ostvarenje navedena tri člana: **1. uspostava republika u državama, 2. stvaranje unije ovih država, 3. kreiranje procesa koji će svakom čovjeku na svijetu jamčiti pravo građanina svijeta.** U svom radu, Kant će zahtijevati pravno rješavanje sukoba na međunarodnoj sceni jednako onako kako se to radi između pojedinaca unutar jedne države. »Svi ljudi koji mogu uzajamno djelovati jedan na drugoga moraju potpadati pod neko građansko uređenje.«⁷ A upravo to moraju, kako bi se omogućilo mirno rješavanje sukoba, ako do njih dođe. A prema Kantu, do sukoba svakako mora doći.

Uvjetima, on ih naziva preliminarnim člancima, i dovoljnim člancima, u njegovom radu zaključnim, Kant će pridodati dvije dopune nadovezujući se na prethodna poglavlja. Kroz te dopune on će prikazati jamstvo vječnog mira, kao i nešto što naziva tajni članak vječnog mira. Nakon svega toga, na samom kraju djela, bavit će se s pitanjima suglasnosti između morala i politike u pogledu vječnog mira, te slozi politike i morala, prema transcendentnom pojmu javnog prava.

Prije nastavka otkrivanja Kantovog djela, možemo napomenuti da se njegova etika temelji na poznatom pravilu, »djeluj tako da maksima tvoje volje u svako doba ujedno može da važi kao princip općega zakonodavstva.«⁸ Već smo spomenuli kako Kant izgrađuje svoju etiku, pretežito kroz *Kritiku praktičkog uma* i *Osnivanje metafizike ćudoređa*. Svi principi njegove etike, uspostavljeni u tim radovima, važit će i u ovom spisu.

---

⁶ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 120.

⁷ Ibid.

⁸ Immanuel Kant, *Kritika praktičkog uma*, Naprijed, Zagreb, 1990., str. 64.

3. Veliki pokus – Liga Naroda

Nakon što smo dobili uvod u samu političko-filozofsku skicu koja nam predstoji u istraživanju, osvrnut ćemo se prvo na jedan kasniji proces očuvanja mira, tj organizaciju Lige naroda, koja je djelovala nešto manje od dva puna desetljeća. Sama potreba za koordinacijom odnosa među državnim entitetima u cilju promicanja mira, kroz ljudsku povijest, je prisutna tisućama godina. Dok rasprostranjenost i niska razina civilizacije nije dopuštala neke uspjehe u tom pokušaju, krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća stvoreni su prvi globalni uvjeti za takvom djelatnošću u međunarodnim odnosima. Takva organizacija je postala posebno potrebna u razdoblju dva svjetska rata 20. stoljeća.

Upravo tada, države će posegnuti za rješenjima koji su u razini Kantovih nastojanja opisanih u ovom radu. Stoga ih mi i ispitujemo. Države će potražiti potrebno zakonsko stanje koje može pružiti garanciju mira. Time se pokušao pružiti drugačiji mehanizam u rješavanju sukoba među državama. Ipak je *»rat tek nužno sredstvo u nevolji kojim se u prirodnom stanju (u kojem ne postoji sud) silom održava vlastito pravo, (...) tek ishod rata (...) odlučuje na čijoj je strani pravo«*.⁹ Prva takva globalna organizacija je nastala nakon Prvog svjetskog rata na poticaj Sjedinjenih Američkih Država, te njihova predsjednika Woodrowa Wilsona.¹⁰

Pakt Lige naroda je službeno osnovan 1920. godine i u svom kratkom djelovanju ispunio je potrebu za svojom egzistencijom. Najznačajniji ciljevi Lige naroda odnosili se na promicanje mira i sprječavanje ratova. Svega četvrtina svih odredbi pakta odnosila se na navedene ciljeve, koji se gotovo preklapaju s vješto opisanim zahtjevima Immanuela Kanta u nastojanju pravnog uređenja međunarodnog poretka.¹¹

Sam pakt, i koncept rada kojim se služio, je u svom kratkom postojanju pokazao poneke mane, ali i dobrih rezultata. Iako je iz današnjeg pogleda jako teško u potpunosti uspoređivati djelovanje Lige naroda s filozofskim konceptom Immanuela Kanta, naznake dobrih postupaka su izašle na vidjelo. Jako je teško uspoređivati, iz razloga što nisu svi članovi bili skloni Kantovim idejama, tako da su time rušili integritet ove usporedbe. Ovdje se prvenstveno odnosi na odabir republikanskog ustava. Nisu sve članice bile sklone toj ideji, čak se od pojedinih aktera međunarodnih odnosa u to vrijeme na koncept republike gledalo gotovo s odbacivanjem. Ovaj

---

⁹ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 118.

¹⁰ Vidi više: A. L. Bennett i J. K. Oliver, *Međunarodne organizacije*, str. 35.

¹¹ Ibid.

problem će biti jasniji u sljedećem poglavlju, kada odradimo tri dovoljne člana Kantovog spisa, potrebnih u procesu vječnog mira. S vremenom će i jamstvo prava građanina svijeta građanina svijeta doći u pitanje, također samo u pojedinim državama, a ne svim članicama Lige naroda.

Na kraju se pokazalo, da će liberalne države, tj. oni akteri koji su u potpunosti prihvaćali republikanski ustav, zajedničko uređenje međunarodnih odnosa, kao i prava građanina svijeta, pobijediti (u ratu i ideologiji), te će upravo one nastaviti ponovnu izgradnju međunarodne zajednice. Stoga će se pri radu sljedeće međunarodne organizacije, Ujedinjenih naroda, ideja svjetskog mira više približiti Kantovom izvorom modelu.

Za kraj predodžbe rada Lige naroda i njenog utjecaja na postizanje svjetskog mira, kratko ću navesti kako se, usprkos manama, ova zajednica pokazala donekle učinkovitom. Uspješno je uspostavljena struktura koja se neko vrijeme nosila sa zadacima. Radi se o osnivanju glavne skupštine, vijeća i tajništva, mnogobrojnih manjih organizacija koje su djelovale pod okriljem Lige naroda. Ovakvu strukturu preuzeli su i Ujedinjeni narodi. Potrebno je naglasiti, kako je glavna skupština Lige naroda bilo prvo tijelo u svijetu u kojem je po prvi put bilo prisutno mnoštvo nacionalnih entiteta s pravom glasa i odlučivanja. Upravo zato ne čudi da je to tijelo bilo u središtu pozornosti. Prva pravna mogućnost za prikazivanja vlastitog mišljenja manjih sila imala je percepciju pozitivnog napretka društva. Uspostavljena je jednakost, jedan član jednako jedan glas. Ujedinjeni narodi će sve navedeno naslijediti, ali i proširiti.

Takva organizacija je imala početnog uspjeha u spriječavanju sukoba. U prvih deset godina raspravljalo se o najmanje trideset sporova, od kojih se većina uspješno i riješila. Većina ovih sporova bila je između sila male ili srednje veličine, što je rezultiralo voljom ostalih članica da se postigne zadovoljavajuće rješenje bez rata.¹²

Upravo ta volja za zajedničkim rješenjem će postati problem u tridesetim godinama 20. stoljeća, kada će usponom ideologija u mnogim državama, stanje mira biti poljuljano, te će rezultirati novim ratom. Zaključno je mišljenje kako je Pakt Lige naroda propao jer nije bila opremljena sredstvima za postizanje svojih ciljeva.¹³

Vidjeli smo da nije dugo vremena prošlo, u odnosu na ukupnu povijest čovječanstva, od objave Kantovog rada do prve organizacije koja će se voditi jednakim načelima, ali ne i svim. Tom

---

¹² Vidi više: A. L. Bennett i J. K. Oliver, *Međunarodne organizacije*, str. 43.

¹³ Vidi više: *Ibid.*, str. 48.

organizacijom je donekle pruženo potrebno zakonsko stanje koje će pružiti garanciju mira. Ipak, otvoren je proces pravnog rješavanja spora među državama. Usprkos različitim mišljenjima, ili upravo zbog toga, s vremenom sve više država svijeta se približilo u ideji zajedničkog međunarodnog rješavanja sukoba i međusobne koordinacije. Jednako tako što je osnovana takva organizacija, ona je i nestala. Kako bi bili sigurni je li s tim i Kantov koncept neuspješan, moramo ispitati sve dijelove njegovog modela u potrazi odgovora na početno pitanje „je li zapravo Kant, s ovim djelom, bio na tragu rješenja navedenog problema?“

4. Zaključni članovi vječnog mira

U ovom poglavlju razmotrit ćemo sve zaključne članove Kantovog spisa. U potpunosti ćemo se voditi Kantovim izvornim spisom, kako bi što bliže prikazali njegov koncept. Na temelju ovih članova Kant će izgraditi svoju političko-filozofsku ideju.

Podsjetimo, Kant u ostvarenju zakonskog stanja koje će pružiti garanciju mira vidi kroz: uspostava republika u državama, stvaranje unije ovih država, te procesa koji će jamčiti pravo građanina svijeta. U nastavku, prvo ćemo prikazati dva člana, nakon čega slijedi prva primjedba, da bi potom prikazali treći i posljednji zaključni član vječnog mira. Dakle, razmotrimo svaki dovoljni član Kantovog spisa pojedinačno.

4.1. Republikanski ustav

. Započeti ćemo s prvim zaključnim članom koji glasi »*građanski ustav u svakoj državi treba biti republikanski*«. ¹⁴ Potrebno je odmah istaknuti kako Kant razlikuje pojam republikanski ustav od demokratskog oblika vladavine. Prema njemu oni se odnose na različite poglede prema ustroju države. Demokracija je oblik vlasti, koja može bi bolja ili lošija, dok je republikanski ustav tip oblika vladanja. Jednostavnije, pod pojmom republika Kant podrazumijeva nedespotski oblik vladavine, u kojoj su tri vlasti odvojene jedna od druge i u kojoj pojedinci mogu utjecati na odluke o ratu i miru.

Nakon što smo pokazali razliku, koju će Kant posebno naglasiti, baviti ćemo se samim člankom. Ideju implementacije republika u državama Kant zasniva na tri načela: načelo slobode

---

¹⁴ I. Kant, Pravno-politički spisi, str. 121.

svih članova jednog društva, načelo ovisnosti svih o zajedničkom zakonodavstvu, te na zakonu jednakosti svih.

*Tako, primjerice, jedno načelo moralne politike glasi: narod se treba udružiti u državu isključivo prema pravnim pojmovima slobode i jednakosti. To se načelo zasniva na dužnosti, a ne na mudrosti.*¹⁵

Razlog udruženja u državu i uspostavu republike, Kant pokazuje upravo na primjeru sprječavanja rata. U takvoj zajednici, započinjanje rata ne može doći od državnog poglavara, koji će biti izoliran od tog čina, već mnoštvo naroda mora to odlučiti. A na pitanje „treba li biti rata ili ne“, Kant tvrdi kako bi građani dobro promislili prije nego se upuste u sve patnje rata. Jer kako Kant primjećuje, građani sami ratuju, plaćaju troškove, te nose teret budućih dugova. »Stoga, u ustavu koji nije republikanski, rat je nešto najjednostavnije.«¹⁶ Jer, u tom slučaju, državni poglavar je vlasnik, te zbog toga nema jednake poteškoće u donošenju odluke s početka. Kant primjećuje kako zakonodavac ne može biti i izvršitelj, te da je narodu više stalo do načina vladanja nego oblika države. On smatra kako ovaj oblik vladanja, sadrži potrebne uvjete za promicanje mira i sprječavanje ratova. Dapače, »republikanski ustav je jedini koji potpuno odgovara ljudskom pravu, ali ga je vrlo teško stvoriti, a još teže održati.«¹⁷

Ovakav oblik udruženja je moguć i realan. Čak, kasnije u tekstu, pri iznošenju jamstva vječnog mira, Kant ističe da se do udruženja mora doći. Dodatni Kantov argument tome, svrstava se u geopolitičkoj sferi. A on bi glasio: ako jedan narod ne bi bio prisiljen svojim unutarnjim razmiricama pristati na javne zakone, na to bi ga prisilila vanjska opasnost. Jer kako Kant primjećuje, narod se mora udružiti i organizirati u državi kako bi spremno dočekao vanjsku opasnost.¹⁸

Već smo spomenuli kako je 18. stoljeće u međunarodnim odnosima bilo burno. Vrijedi napomenuti kako su se državni entiteti uvelike razlikovali od onoga što danas vidimo. Državni poglavari su u svojim rukama imali svu vlast, poneki su bili i apsolutisti, te nije postojala težnja poglavara za promjenom istog. Upravo u takvom kontekstu će Montesquieu 1748. godine u djelu *O duhu zakona* prvi puta predložiti diobu vlasti. On će u svom radu razlikovati tri vrste vlasti - zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Tako će, pred sam kraj 18. Stoljeća, Francuska revolucija i

---

¹⁵ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 145.

¹⁶ Ibid., str. 122.

¹⁷ Ibid., str. 134.

¹⁸ Vidi više: Ibid.

Američki ustav, putem rata i zaštite nacije, prvi put predstaviti tu ideju ostatku svijeta. Ideju koju je sam Kant uvažio i pretpostavio joj glavno mjestu u procesu očuvanja mira. S vremenom, sve više država svijeta će postati republike, te danas u svijetu prevladava takav tip vladanja. Uz manje razlike, velika većina država svijeta su republike.

4.2. Federalizacija slobodnih država

A za to se na prvom mjestu traži da unutarnji državni ustav bude uređen prema čistim pravnim načelima, kao i to da se dotična država udruži s drugim susjedima (...) kako bi se na zakonski način izravnale razmirice.¹⁹

U drugom zaključnom članku za postizanje vječnog mira, Kant je promatrao uspostavu unije država. Tako će napisati da se »pravo naroda treba se temeljiti na federalizmu slobodnih država«²⁰. Po svemu sudeći slobodnih republika.

Narodi, kao države, mogu se promatrati kao pojedinci koji se u svom prirodnom stanju uzajamno vrijeđaju već time što žive jedni uz druge. Države, međutim, ne mogu tražiti svoje pravo putem procesa, kao na sudu, nego samo ratom i njegovim sretnim završetkom, pobjedom, a takvim načinom ne može biti konačno riješeno na čijoj je strani pravo.²¹

Njegov prijedlog bi bio federalizacija država koje se odriču rata kao sredstva rješavanja sukoba i zajednički organiziraju savez mira. Možda je bolje Kantov sustav država nazivati konfederacijom.²² Kant zahtjeva ugovorno utemeljenje mirovnog saveza, gdje bi svaka članica slobodno pristala na uvjete sporazuma, točno onako kako joj pravo dopušta. »Ona (pravna sloboda) je ovlast da se ne pokoravam nikakvim vanjskim zakonima doli onima za koje sam dao svoju suglasnost.«²³ Takav savez ne cilja ni na kakvo stjecanje moći države, već isključivo na održavanje mira, sprječavanje rata i osiguranje slobode država. Savez mira (*foedus pacificum*) bi se od ugovora o miru (*pactum pacis*) razlikovao po tome što ovaj posljednji hoće okončati samo jedan rat, a onaj prvi sve ratove zauvijek.²⁴

---

¹⁹ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 146.

²⁰ Ibid., str. 124.

²¹ Vidi više: Ibid.

²² Vidi više: Vlatko Cvrtila, »Vječni mir i novi svjetski poredak«, *Politička. Misao* 33, br 1 (1996.), str. 63.

²³ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 121.

²⁴ Vidi više: Ibid., str. 126.

Sve to ne znači stvaranje jednog autoriteta, već cjelokupnu moguću suradnju među državama. »Jer, što je obujam vlasti veći, djelovanje zakona postaje slabije a bezdušni despotizam (...) pada naposljetku u anarhiju.«²⁵ Kant smatra da će zadržani državni suverenitet načelno spriječiti pojedine države da se ujedine u neku državu naroda ili svjetsku republiku. Kant je čak bio protiv stvaranja izvršnog tijela takve zajednice, jer bi to, prirodno, podrazumijevalo davanje nekih ovlasti tome tijelu. Iz ovoga se može zaključiti da bi se Kant danas priklonio ideji Ujedinjenih naroda, ali ne Europske unije.

»Federativno stanje među državama, namjera kojeg je da ukloni rat, je jedino pravno stanje koje ne zadire u slobodu država.«²⁶ Ova ideja konfederacije je objektivno realna, a sam proces bi se ubrzao ako bi moćnom i prosvijećenom narodu pošlo za rukom osnovati republiku koja bi onda postala središte ujedinjenja za ostale države koje bi joj se priključile i tako savez postupno sve više proširivao.²⁷

Kako bi prvi put vidjeli jedan model međunarodnog prava, sličan konceptu Kantova rada, na djelu, bilo je potrebno nešto više od stoljeća. Namjera da se slobodne republike, federativno udruže, u svrhu očuvanja mira, postignuta je u 20 stoljeću. Početno, osnivanjem Lige naroda, pa njezinim prestankom, a potom i radom Ujedinjenih naroda, organizacije koja još uvijek djeluje. Stoga, ideja zajedničkog međunarodnog rješavanja sukoba u svrhu očuvanja mira, uz podršku nekolicine najvećih sila na svijetu, već cijelo stoljeće aktivno egzistira u međunarodnoj politici i pravu.

4.2.1. Prva primjedba - problem apartheida

Prvi prigovor koji slijedi pokazat će nam kako je uz prihvaćanje dva navedena člana moguće stvarati dodatne sukobe i probleme u procesu očuvanja mira i sprječavanja rata.

Jedan od najgorih i najsloženijih problema s kojima su se Ujedinjeni narodi susreli bilo je pitanje rasnih sukoba u Južnoj Africi.²⁸ Republika Južna Afrika je od početka svojeg postojanja kao neovisnosti uvela sve značajke suvremenih država: trodiobu vlasti, višestranačje i redovne

---

²⁵I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 135.

²⁶Ibid., str. 151.

²⁷Vidi više: Ibid., str. 126.

²⁸Vidi više: A. L. Bennett i J. K. Oliver, *Međunarodne organizacije*, str. 117.

izbore. Ova republika je postala potpisnica Ujedinjenih naroda već na njenim počecima.²⁹ Time je potvrdila, i u teoriji i u praksi, suglasnost s oba navedena dovoljna člana u procesu postizanja mira.

Ipak, Južnoafrička Republika je stvarala velike probleme u tom procesu i svom narodu kao i ostalim državama. Nedugo nakon priključenja UN-u, započet je proces segregacije svojeg stanovništva. Unutar njenih granica se odvijao proces odvajanja rasa, tj problem aparthejda. Time su velikom dijelu naroda oduzeta najosnovnija prava, uključujući i prava građanina svijeta. Južnoafrička Republika se nije ograničila samo na svojem narodu, već je tu podjelu koristila i na mnogobrojnom novopristiglom stanovništvu. Kako je moguće da republika koja nije despotska, još time uključena u međunarodnu zajednicu kao aktivan član, postane toliki problem zajedničkom miru? Kant će u djelu pokazati, »tko već jednom ima vlast u svojim rukama, taj neće dopustiti da mu narod pripisuje zakone.«³⁰ Upravo se to i dogodilo. Vlast koja je izabrana, odlučila je prekršiti kozmopolitiska prava građanina svijeta, što će Kant navesti kao posljednji dovoljni članak pri procesu vječnog mira. Nakon toga, s ciljem da se očuva vlast, nastavljeno je dodatno kršenje ovog i ostalih prava.

Prigovori na ovo pitanje dolazili su na dnevni red Ujedinjenih naroda od 1946. sve do konačnog rješenja. Pri rješavanju ovog problema, otvorilo se pravno pitanje je li unutrašnja politika Južnoafričke Republike izvan nadležnosti UN-a ili Južna Afrika krši obveze Povelje. Srećom, UN je stao na stranu ljudskih prava i kroz svoj rad je neprestano nastojao postići rješenje. U svom djelovanju, tijela UN-a su zahtijevala da Južna Afrika prilagodi politiku, pozvala je druge članice u sankcijama i kaznenim mjerama spram Južnoafričke Republike, te su se posebnim povjerenstvom donosili prijedlozi na rješenje. Ovaj mukotrpan problem je završen tek 90-ih godina prošlog stoljeća.

4.3. Pravo građanina svijeta

Iz navedene primjedbe, vidljivo je koliko je komplicirano i dugotrajno postizanje zajedničkog rješenja, ili u ovom slučaju osigurati osnovna ljudska prava na teritoriju jedne od svojih članica. Iako bi sve bilo puno brže s korištenjem sile, upitno je što bi se konačno postiglo s time i nepristajanje na korištenje iste od strane UN-a i njezinih članica je u skladu s Kantovom

---

²⁹ [Popis članova Ujedinjenih naroda](#) (pristupljeno 1.9.2020.).

³⁰ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 139.

političkom filozofijom. On je smatrao da će razum disciplinirati čovjeka i da se zajedničko pravno rješenje može postići.

Tako konačno dolazimo do trećeg, i posljednjeg, zaključnog član definitivnog mira, koji glasi »*pravo građanina svijeta treba se ograničiti na uvjete općeg hospitaliteta*«. ³¹ Svaki pojedinac, kakav god bio, naslanja svoja prava na osnovno pravo posjeta, jer svi zajedno dijelimo Zemljinu površinu. Ljudska je povijest svjedok negativnih postupanja prema ljudima, smatrajući ih manje vrijednima ili iz drugih razloga. Potrebno je uspostaviti jednakost i kažnjavati svaku vrstu negiranja istog. *Sloboda jest to jedino izvorno pravo koje svakom čovjeku pripada na temelju njegove ljudskosti.* ³²

Ljudska prava su oduvijek bila ograničena nečime. Veoma dugo razdoblje su ona bila ograničena imetkom, moći ili samim podrijetlom. U učenim krugovima, ideja jednakosti, zaživjela je tek novovjekovnom filozofijom. Možda je i prije postojala u tragovima, ali tek su razvoji znanosti i industrije potakli rasprave o istom. Prvi dokumenti nacionalni dokumenti koji su pokušavali definirati to pravo, vodeći se načelom jednakosti, bila su za vrijeme već spomenutih nacionalnih događanja s kraja 18. stoljeća - Francuske revolucije i Američkih nastojanja za nezavisnošću. *Američka deklaracija o neovisnosti (1776.)*, u manjoj mjeri, te *Deklaracija prava čovjeka i građanina (1789.)*, u većoj, pokušali su definirati ljudska prava. Ova dva događaja opetovano naglašavam kroz svoj rad, kako bi prikazao Kantovo razumijevanje situacije, koja ga je navela u razmatranje političko-filozofskog koncepta međunarodnog društva. U vremenu kada su ove ideje tek nastale, i kako im se nije mogla znati budućnost, Kant je ustrajao u svojoj ideji. Upravo zato, posebno zadivljuje njegova sposobnost prepoznavanja i razvijanja ideja, prije vremena društva. Kant je još tada uviđao kako ideja o pravu građanina prisutna u društvu, te je ostvariva.

...kako se među narodima na cijeloj Zemlji razvilo zajedništvo (u užem ili širem smislu) do te mjere da se povreda prava učinjena na jednom mjestu na Zemlji osjeća na svim drugim mjestima, samim tim ideja o pravu građana svijeta nije nikakva fantastična i nastrana pravna zamisao, već je u nepisanu kodeksu i državnog i međunarodnog prava nužna dopuna za javno pravo čovjeka uopće, a time i za vječni mir. ³³

---

³¹ Ibid., str 127.

³² Immanuel Kant, *Metafizika čudoređa*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1999., str. 33.

³³ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 129.

Pokušaji zaštite jednakosti i slobode nastaviti će se i kasnije, a prvi sveobuhvatni instrument zaštite ljudskih prava, proglasila je međunarodna organizacija, Ujedinjeni narodi. Dokument se naziva *Opća deklaracija o pravima čovjeka* i nastao je 1948. godine.

5. Ujedinjeni narodi

U prethodnom poglavlju vidjeli smo glavninu Kantovih misli iznesenih u ovom spisu. Vidjeli smo njegove najvažnije dijelove i zahtjeve. Također, prije toga, pokazali smo i primjer Lige naroda, koja je nastala s istim tendencijama kao i Kantova filozofija vječnog mira, ali koja se i raspala. Sada ćemo nastaviti prema cijeloj misli Kantove ideje, te radu Ujedinjenih naroda, međunarodne organizacije koja je nastavila proces očuvanja mira i sprječavanja sukoba. Iskustvo stečeno radom Lige naroda poslužilo je u izgradnji poboljšanog sustava međunarodne koordinacije. Ta organizacija se još više približila samom ideji Kantovog vječnog mira, te uz to, do danas nije zamijenjena nekom boljom verzijom.

Tijekom drugog svjetskog rata obnovljena su nastojanja za organizacijom koja će nastaviti rad Lige Naroda i pospješiti ju. Tako će, još za vrijeme trajanja rata, u San Franciscu 1945. godine biti predloženo osnivanje Ujedinjenih naroda. Službeno će 24. listopada 1945. biti datum osnivanja UN-a, na dan kada su najveće sile ratificirale ovaj međunarodni sporazum. Time će se nastaviti kontinuitet međunarodnih organizacija čiji je glavni cilj promicanja mira i sprječavanja ratova. Ironično, obje organizacije su nastale na završecima ratova, ali i upravo zbog toga. Negativni utjecaji rata su još svježiji i potreba za mirom bila je na vrhuncu.

Kao što je već navedeno, Ujedinjeni narodi će nastaviti koncept Lige naroda te će ga proširiti. Tijelima koja se djelovala i u sklopu Lige naroda, te je njihov model nastavljen dalje, bit će pridodana još dva vijeća i sud pravde. »Kao glavni organi Ujedinjenih naroda ustanovljuju se Opća skupština, Vijeće sigurnosti, Ekonomsko i socijalno vijeće, Starateljsko vijeće, Međunarodni sud i Tajništvo.«³⁴

Glavni ciljevi Ujedinjenih naroda, jednako kao i prethodne Lige naroda, bili su očuvanje mira i sprječavanje rata. Ti ciljevi su detaljno opisani na samom početku povelje UN, njezinog najvažnijeg dokumenta. Drugi članak povelje zabranjuje bilo kakvu upotrebu rata kao instrumenta za rješavanje međunarodnih sukoba. Kant će u svom djelu napominjati važnost postojanja

---

³⁴ [Povelja ujedinjenih naroda](#), Čl. 7.

međunarodnog prava. Proces, preko kojeg se mogu pružiti alati za mirno rješavanje sukoba. Jednako kao što u jednoj državi, građani imaju priliku preko suda i zakona uspostaviti rješenje, to bi se trebalo ustanoviti u međunarodne odnose. Sve dok ne postoji alat za pravno rješavanje sukoba, sve dotle će države prilaziti sredstvu rata, smatrao je Kant.

...jer baš je Kant formulirao filozofsko, umno obrazloženje i pravno-organizacijske temelje (zapisani u članku 1 Povelje) za cilj Ujedinjenih naroda: čuvanje svjetskog mira... sprječavanje i uklanjanje prijetnji miru, suzbijanje napadačkih djelovanja i drugih kršenja mira kao i međunarodnih sporova ili situacija koje bi mogle voditi kršenju mira, te ih miroljubivim sredstvima raščistiti i smiriti prema načelima pravednosti i međunarodnog prava.³⁵

Prilikom donošenja odluke o osnivanju Ujedinjenih naroda, međunarodna zajednica je tražila još dodatne načine za uspostavu potrebnog zakonskog stanja koje će pružiti garanciju mira. Tako, uz opise ciljeva, povelja sadrži i mehanizme očuvanja međunarodnih odnosa, ono što je nedostajalo prethodnici. Jedan od pokušaja formiranja mehanizma za mirno rješavanje sukoba je preko uspostave međunarodnog suda. Tako je Međunarodni sud pravde (*International Court of Justice – ICJ*) zamijenio Stalni sud međunarodne pravde (*Permanent Court International of Justice – PCIJ*) koji je funkcionirao u vrijeme Liga naroda. Uz to, odlučeno je kako sve članice UN-a moraju postati članice ICJ-a, dok to nije bio slučaj u njegovoj prethodnici. Članice Lige naroda nisu morale ujedno i biti članice PCIJ-a.³⁶ Time je pospješeno legitimitet ovog međunarodnog suda te je ostvaren jedan oblik pravnog rješavanja sukoba.

Ako je naša dužnost, i ako istovremeno postoji opravdana nada, (...) da ostvarimo stanje javnog prava, (...) onda vječni mir (...) nije prazna ideja, nego zadatak koji se, rješavan postupno, stalno približava svomu krajnjem cilju.³⁷

6. Druga primjedba - Umijeće ratovanja

Ipak i uz pojavu organizacija kao su Ujedinjeni narodi, Liga naroda i mnoge manje, sukobi se događaju. Za države, rat je sredstvo u rješavanju sukoba ili ostvarivanju određene dobiti. Kako bi to spriječio, u svom radu, Kant pokušava eliminirati rat kao sredstvo rješavanja sukoba, navodeći druge mehanizme, koji su u potpunosti mirnog rješavanja sukoba. Što ako države ne žele odbaciti

---

³⁵ Hajo Schmidt, »Spomena vrijedan jubilej: Kantov traktat „Prema vječnom miru“«, *Politička misao* 33, br. 1 (1996.) str. 10.

³⁶ Vidi više: A. L. Bennett i J. K. Oliver, *Međunarodne organizacije*, str. 76-77.

³⁷ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 153.

rat kao sredstvo ostvarivanju određene dobiti. Kako drugačije objasniti dva svjetska rata, hladni rat i mnoge manje sukobe koji traju i dan danas. Možemo ih mi obrazložiti uzročno posljedičnom vezom manjih incidenata koji su svojim nakupljanjem uzrokovali veći incident. Možda je uistinu jedna kap prelila čašu i sukob je nastao. I uz sve to, ne možemo opovrgnuti, kako su sukobljene strane u navedenim ratovima potaknute ostvarivanjem određene dobiti.

U navedenim događajima nije bilo sukoba između liberalno demokratskim državama, koje se u potpunosti podudaraju s Kantovim principima. Dapače, činjenice su, kako, do sada, među liberalno demokratskim državama uopće nema sukoba. To pak ne znači, da su pripadnici liberalnih demokracija u potpunosti odbacili rat i ratne sukobe. Nažalost društvo nije doseglo taj stupanj i rijetke su države koje su u potpunosti odbacili pravo na rat. Ipak primjetno je kako članice, koje se u većoj mjeri pridržavaju međunarodnog prava, kojoj su vlasti nedespotske vladavine i koje prihvaćaju ljudska prava kao i prava građanina svijeta, duže ustraju u procesima mirnog rješavanja spora. Upravo stoga, one su sposobnije prilikom međusobnog nesporazuma postići konačno rješenje.

Ipak i uz sve napore, međunarodnim silama i Ujedinjenim narodima se događaju propusti koji onda uzrokuju sukobe umjesto da ih riješe. Tada se nevoljko koristi sila u rješavanju sukoba. S time je jasno kako UN-a neslužbeno razlikuju pravedne i nepravedne ratove, što Kant u potpunosti odbacuje. Ustvari, što se može već i naslutiti, Kant odbacuje općenito pravo države na rat (*ius ad bellum*).

*Pojam prava naroda kao prava **na** rat nema zapravo nikakva smisla. Jer bi to onda trebalo značiti da ono kroji pravo na osnovi jednostranih maksima silom, a ne na temelju opće važećih vanjskih zakona.*³⁸

Kroz povijest pokazat će se kako je konsenzualno postizanje mira proces. Takav postupak bi znao trajati i godinama, ali je realan i moguć. Potvrdu toga nalazimo u mnogim primjerima neutralnih država, a najistaknutiji među njima je Švicarska. Proces očuvanja mira zahtjeva konstantno pridržavanje pravila i načela, bespogovorno odbacivanje rata i ratnih smicalica, te neumornu i stalnu vještinu pregovaranja. A najvažnije, sve navedeno mora biti podržano i pokazano od strane svih (ili barem u velikoj većini) sudionika i to bez prestanka.

---

³⁸ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 136.

7. Uvjeti potrebni u izgradnji mira

U ovom poglavlju prikazat ćemo uvjete za općenitu uspostavu mirnog stanja. S njima Kant pokušava spriječiti mogućnost sukoba i dovesti sve aktere u situaciju mirnog rješavanja spora. Kako bi međunarodna zajednica uopće bila u prilici uvesti stanje mira i održati ga, Kant uvodi šest uvjeta/zakona kojih se sve države trebaju pridržavati. Svi uvjeti su u svrhu kasnije pomirbe, kako s neprijateljskim državama, tako i s ostalim članicama međunarodnog mira. To je prvi odjeljak Kantovog spisa, koji sadrži preliminarne članove vječnog mira među državama, a sami zakoni glase:³⁹

- 1) Nijedan mirovni ugovor ne treba smatrati valjanim ako je sklopljen tako da prešutno sadrži povod budućem ratu.
- 2) Nijednu samostalnu državu (bez obzira na to je li ona velika ili mala) ne može druga država steći nasljeđem, zamjenom, kupovinom ili darivanjem.
- 3) Stajace vojske (*miles perpetuus*) trebaju s vremenom potpuno nestati.
- 4) Država se ne smije zaduživati zbog vanjskih državnih razmirica.
- 5) Nijedna se država ne smije nasilno uplitati u ustav i vladu druge.
- 6) Nijedna si država u ratu s drugom ne smije dopustiti takva neprijateljstva koja bi u budućem miru nužno onemogućila međusobno povjerenje, a to su: iznajmljivanje plaćenih ubojica, trovača, kršenje ugovora, poticanje na izdaju u državi s kojom se ratuje.

Svi navedeni zakoni nešto zabranjuju, a neki od njih spadaju u domenu strogih zakona koji se nikad ne bi smjeli dogoditi (pod brojem 1,5,6). Pridržavanjem ostalih zakona se uvelike pospješuje buduća suradnja. Dok je u to vrijeme bilo potrebno objasniti potrebu poštivanja svakog pojedinačnog zakona, što će upravo Kant i napraviti, danas je stupanj civilizacije dosegnuo tu razinu da se sve navedeno intuitivno prihvaća u većini naroda svijeta, te su ova pitanja uglavnom pravno uređena i zabranjena. Ipak, i to je ironično, ni dan danas se ne poštuju svi navedeni Kantovi preliminarni članovi vječnog mira. Tako je izgledno da države svijetu u skorije vrijeme nemaju namjeru ispuniti njegov uvjet pod brojem tri, a vrlo vjerojatno i broj četiri. U slučaju zakona o zabrani zaduživanja zbog vanjskih državnih razmirica, isto zaduživanje nije više samo određeno na klasične ratne procese, već se može dogoditi da trgovinski rat uzrokuje istu posljedice. I tom slučaju odnosi između država su narušeni i neposredno ih odvaja pri budućoj suradnji.

---

³⁹ Vidi više: I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 115 – 119.

*Čitava Kantova pravna teorija ima za cilj dokinuti stanje rata Prvo između pojedinaca prelaskom iz prirodnog u građansko stanje, a zatim i među državama formiranjem federacije slobodnih država.*⁴⁰

U promatranju povijesti, Kant ne zatvara oči pred ljudskom zloćom, poput političara.⁴¹ Kroz povijest čovjek neprestano ratuje. Za države, rat je sredstvo u rješavanju sukoba ili ostvarivanju određene dobiti. U tom procesu, želje za pobjedom, ljudi čovjek poseže za nepravdom i nepravednim radnjama spram drugog naroda. Takvi postupci dodatno onemogućuju pomirbu, kako s tadašnjim neprijateljem, tako i s ostalim državama. Radi se o ponižavanju, iskorištavanju i prisilnom nametanju nepravde poraženom narodu. Kant je u svom istraživanju pokazao problematičnost navedenih djelovanja i takvih praksi.

Posebno mjesto u Kantovom radu ima značaj mirnog rješavanja sporova, a kojeg su u potpunosti preuzeli Ujedinjeni narodi i Liga naroda kao prethodnica. Takvi postupci su vidljivi iz naglasaka koja im se daju u Paktu i Povelji navedenih organizacija. »Povelja Ujedinjenih naroda propisuje logičan slijed postupaka koje države umiješane u spor trebaju slijediti.«⁴² Potrebno je jačanje mehanizma za mirno rješavanje sporova te posebice povjerenje u iste procese.

8. Suvremena nastojanja u rješavanju sukoba

U dosadašnjem dijelu pokazali smo rad dviju organizacija, UN-a i Lige naroda, njihovo preklapanja s Kantovim konceptom, te već sada možemo razumjeti na temelju čega Kant izgrađuje ovaj model. Ovdje ćemo prikazati suvremena nastojanja u rješavanju sukoba, kako naslov kaže, tj. koji su mehanizmi istoimenog procesa. Njih ćemo ovdje navesti kako bi mogli razumjeti u kakvoj su korelaciji sadašnja UN-ova nastojanja s Kantovom idejom i čemu se teži u budućnosti.

Proces jačanja mehanizma za mirno rješavanje sporova, ne provodi nitko više nego Ujedinjeni narodi. Ova organizacija, uz sve svoje mane, pružila mnogo različitih načina za rješavanje sukoba mirnim pute. U nešto više od 50 godina (1945. - 1999.) tijela Ujedinjenih naroda su razmatrala više od 230 sporova.⁴³ Pristupanje svakom problemu se vodilo načelom mirnog rješavanja sukoba. U navedenim sporovima i prijetnjama miru, Ujedinjeni narodi su pokazali

---

⁴⁰ M. Brčić Kuljiš, »Izvori liberalnog mišljenja u filozofiji Immanuela Kanta«, str. 794.

⁴¹ H. Schmidt, »Spomena vrijedan jubilej: Kantov traktat „Prema vječnom miru“«, str. 13.

⁴² A. L. Bennett i J. K. Oliver, *Međunarodne organizacije*, str. 102.

⁴³ Vidi više: *Ibid.*, str. 106.

određenu razinu fleksibilnosti. Vijeće sigurnosti, Generalna skupština, ali i tajnici UN-a, su na svoj način dali obol u rješavanju sukoba. Kroz to razdoblje mnogi sudionici u rješavanju su pokazali mudrost i spretnost u postizanju konačnih rješenja. Naravno, nisu svi slučajevi riješeni, dapače nekih 10% se pokazalo tvrdokornim i dugoročnim problemima koji izmiču konačnom rješenju.⁴⁴ To samo pokazuje koliki je prostor za napredak današnjih organizacija u procesima rješavanja sukoba. Od samih početaka, uvode se nove prilagodbe i modeli u procesima rješavanja sukoba.

*Današnja međunarodna organizacija predstavlja nepotpun, nesavršen, ali ipak potencijalno koristan korak u pravcu stvaranja uređenog svjetskog poretka.*⁴⁵

Mehanizmi očuvanja međunarodnog mira su se proširili s početka djelovanja spomenutih organizacija. Kroz drugu polovicu djelovanja UN-a posebno su se uspješno istaknuli modeli razoružavanja i očuvanja mira (*peacekeeping*). Ideja ograničavanje oružja i postupnog razoružavanja je postojala i prije kroz povijest. Ipak ni u jednom trenutku nije mogla biti ostvarena, zbog nepovjerenja i nedovoljno velikog pritiska javnosti. Ipak postupno s vremenom, utjecajem svjetskih ratova, prepoznata je važnost ograničenja određenog tipa oružja. Taj proces je postao sve poželjniji s krajem hladnog rata, što zbog prevelik pritiska javnosti što zbog neizmjerne opasnosti za sve. Ovaj model se odvija postepeno, korak po korak. Najveći uspjeh dogodio se pred kraj prošlog stoljeća, ograničenjem razvoja širenja i razmještaja oružja za masovno uništenje od strane najvećih svjetskih sila.⁴⁶

Drugi model koji se pokazao veoma koristan u terminima UN-a je nazvan *peacekeeping*, a prevodi se kao održavanje mira.⁴⁷ U ovom slučaju radi se o uvođenju zajedničke vojske na sukobljena područja s ciljem stvaranja mirnih (tampon) zona ili uvođenju zajedničke vojske s ciljem uspostavljanja reda. Ovakvih slučajeva je bilo više, ali ih karakterizira, izbjegavanje korištenja sile sve do krajnjeg trenutka, te uspostava reda na temelju statusa, pokazivanje snage. Najčešće za ovakvim načinom rješavanja sukoba, UN poseže kada nije moguće drugačije postići primirje, čak niti privremeno. Jedna od ovakvih intervencija bila je na teritoriju Istočnog Timora 2000. godine.⁴⁸

---

⁴⁴ Vidi više: A. L. Bennett i J. K. Oliver, *Međunarodne organizacije*, str. 127.

⁴⁵ Ibid., str. 158.

⁴⁶ Vidi više: Ibid., str. 106.

⁴⁷ Vidi više: Ibid., str. 139.

⁴⁸ Vidi više: Ibid., str. 155.

Teritorije te države je pripao Indoneziji s njenom neovisnošću, ali je uvijek pokazivala drugačiji nacionalitet. Kada je napokon, nakon pritiska međunarodne javnosti, dopušten referendum ovoj državi 1999. godine, koji je u potpunosti bio za punu neovisnost, vojska Indonezije odlučila poništiti sve napore mirnog rješavanja sukoba. Vlasti Indonezije su poslale oružane snage u Istočni Timor i UN nije imao druge nego intervenirati i spriječiti daljnji sukob. Kasnije se pod prismotrom UN-a odvijao postupak odvajanja i neovisnosti Istočnog Timora. Istočni Timor je postao članicom UN-a pred kraj 2002. godine.⁴⁹

Glavni pokušaji u rješavanju sukoba mirnim putem proizlaze iz Povelje Ujedinjenih naroda koja sve više postaje glavni instrument međunarodnog prava. Doprinos ovog dokumenta postaje sve značajniji i uz sve napore UN-a čini glavninu prava u procesima očuvanja mira i sprječavanju rata. »Evidencija uspješnosti Ujedinjenih naroda u području mirnog rješavanja sporova ukazuje na činjenicu kako se treba težiti boljemu.«⁵⁰

Drugi način uspostave pravne zaštite i pravnog mehanizma pri rješavanju problema je već spomenuti *Međunarodni sud pravde* - ICJ. Iako se ovom tijelu UN-a se ustupila određena odgovornost u međunarodnim odnosima ovaj sud nije postigao svoj puni potencijal. Prema njemu je vidljivo nepovjerenje, a kao glavni od nedostataka navodi se nepostojanje obavezne nadležnosti. Usprkos tome, ICJ je sudjelovao u brojnim predmetima u kojima su dvije ili više članica tražile pravno rješenje nastalog sukoba. Ovaj sud će u budućnosti ima zadatak steći povjerenje članica i pokušati pružiti pravni mehanizam u procesu rješavanja sukoba mirnim putem.

9. Dva dodatka u procesu vječnog mira

Kantova politička filozofija u svom spisu ne završava na dodacima koji će sada biti predloženi. On tomu svemu dodaje i dva priloga. Oni se pak, u svrhu razumijevanja rada, protežu kroz cijeli rad. Tako da ćemo mi zatvoriti ovu temu upravo s navedenim dodacima. Prvi Kantov dodatak se naziva *Jamstvo mira*, u kojem on ispituje što to, u njegovom viđenju, garantira ostvarenje vječnog mira. Drugi dodatak se bavi utjecajem filozofske škole, kao i općenito filozofa na ukupno državno stajalište spram rata i mira.

---

⁴⁹ [Popis članova Ujedinjenih naroda](#) (pristupljeno 1.9.2020.).

⁵⁰ A. L. Bennett i J. K. Oliver, *Međunarodne organizacije*, str. 127.

9.1. Jamstvo mira

A jamstvo za vječni mira, prema Kantu, daje nitko drugi nego velika umjetnica priroda (*natura daedala rerum*). U svom radu, Kant je još naziva i sudbina ili providnost.

Ona (priroda) jamči da će sve ono što bi čovjek po zakonima slobode trebalo da radi, biti osigurano, a da ni onda kad ga priroda prisili da to učini njegova sloboda ne bude okrnjena.⁵¹

Prvo što je priroda učinila po tom pitanju, jest to što se pobrinula da ljudi mogu živjeti na svakom dijelu planeta Zemlje.⁵² Učinila je to tako da u svakom kutku svijeta čovjek ima potrebne materijale (prvenstveno drvo), hranu i ostale potrepštine. Upravo zato je čovjek sposoban preživljavati na hladnim ledenjacima sjevera i juga, divljim stepama i nepodnošljivim pustinjama. Priroda je za sva područja ustupila jedinstvene i čovjeku za preživljavanje nužne potrepštine. Kant će navesti primjer deve kao jedinog mogućeg prirodnog prijevoza pustinjom ili morževe koji u sjevernim krajevima u manjku drva služe i kao izvor energije, uz to što su i hrana.

Jednako kao što je priroda omogućila da se živi na svim dijelovima svijeta, ona će i raspršiti ljude diljem cijele planete. To se događa upravo zbog potrebe za stabilnom sigurnošću, a uzrok je i djelomice rata i njegovi utjecaji. Upravo zato što se čovječanstvo razdvojilo i postupno formiralo drugačije obrasce ponašanje, a potom i kulture, jezika i religije, upravo će to u trenutku zbližavanja biti faktor u procesu prema vječnom miru. Iako te različitosti kriju sklonost mržnji i neprihvatanju, one ipak vode sve većem razvijanju i zbližavanjem ljudi.

Kant je smatrao da sila i poredak ne mogu biti dobri temelji za postizanje sigurnosti zato što su nestabilne pojave. Akumulacija moći izaziva strah, a inzistiranje na poretku može proizvesti nepravdu. Prvenstvo jedne vlasti potkopale bi vrijednosti ostalih i u tom trenutku više razgovaramo o monarhiji, a ne o zakonski uređenom društvu.⁵³

Sljedeći pokazatelj garancije vječnog mira, Kant vidi u korisnosti trgovinskih procesa i trgovine same po sebi. »To je trgovački duh, koji ne može postojati usporedno s ratom i koji, prije ili kasnije, zavlada svakim narodom.«⁵⁴ Kant koji je živio u priobalnom lučkom gradu, shvaćao je benefite trgovine. Kroz povijest većina Njemačkih gradova izgradili su svoja bogatstva, stabilnost

---

⁵¹ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 134.

⁵² Vidi više: *Ibid.*, str. 131.

⁵³ V. Cvrtila, »Vječni mir i novi svjetski poredak«, str. 59.

⁵⁴ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 136.

i utjecaj upravo preko obavljanja trgovine. Razvojem preookeanskih trgovinskih puteva, ta trgovina se proširila na sve dijelove svijeta. Uz to što se trgovinom pribavljaju dobra i skuplja materijalna bogatstva, a time se akumulira i moć u društvu, to nisu svi benefiti istog.

Možemo vidjeti to na primjeru samoga Kanta, koji nikad nije napustio svoje rodno mjesto, a imao je uvid u Američka nastojanja za neovisnosti. Također bio je upoznat s različitim biljnim i životinjskim svijetom, kao i za mnoge druge stvari koje nije imao prilike spoznati izravno, tj osobnim iskustvom. U ovom slučaju radi se o protoku informacija, priča, mudrosti i znanosti. Sve redom procesi koji pokreću razvoj ideja i stavova. Ipak, sve je to razumljivo i iz današnjeg pogleda. Novac i materijalno bogatstvo pokreću svijet, ali primjetno je kako je najvažniji resurs informacija. Tehnički gledano, današnja najveća i najbogatija industrija na svijetu je izgrađena na informacijama pojedinačnih korisnika. Pri svemu tome, Kant je shvaćao blagodati razmjene informacija ideja, tako i bogatstva, te je držao te benefite većima od onih koji se mogu steći ratom. Smatrao je da će društvo razumom doći do prednosti rješavanja sukoba mirnim putem.

9.2. Tajni članak vječnog mira

Države naoružane za rat trebaju tražiti savjet u maksimama filozofa o uvjetima koji bi omogućili javni mir.⁵⁵

U drugom dodatku ovog ugovora Kant istražuje nešto što naziva tajnim člankom vječnog mira. Radi se o utjecaju filozofa i filozofske profesije na mudrost državnih poglavara. Kant nije očekivao da će kraljevi postati filozofi ili filozofi kraljevi, jer nije ni poželjno, ali njihov utjecaj je morao postojati. Ne bi se smjelo dogoditi da im se zabrani javno mišljenje ili da ih smatra nebitnim, beskorisnima. Filozofska škola bi trebala upravo zbog dugogodišnjeg obitavanja u mudrosti iznijeti svoje stavove i pospješiti odluke državnih vlasti.

Ona [država] će ih [filozofe] pustiti da slobodno i javno govore o načelima kako se vodi rat i kako se stvara mir (...) Time, naravno, nije rečeno da je država dužna dati prednost načelima filozofa nad mišljenjem jurista, nego samo da ga sasluša.⁵⁶

---

⁵⁵ I. Kant, *Pravno-politički spisi*, str. 136.

⁵⁶ *Ibid.*, str. 137.

Kant vjeruje da će vlast biti dovoljno mudra prihvatiti mišljenje naroda, stručnih osoba i filozofa u svojim procesima. Možda upravo i stoga, on smatra da će narod stati na stranu mira iz mnogostrukih koristi navedenih u ovom radu.

10. Zaključak

Politička i međunarodna događanja kroz povijesti pokazuju potrebu za rješenjima ovakvog tipa. Kantov spis, ovako postavljen je zanimljiv, a s gledišta filozofije, navedeni rad odiše oštroumnosću i primjenjivošću na razdoblje koje će uslijediti. Njegova razmišljanja o ovom političkom pitanju, predočena u obliku zakona i pravila u potpunosti se preklapaju nastojanjima modernih međunarodnih pokreta u očuvanja mira i isključivanja rata kao sredstva.

On primjećuje središnju ulogu nacionalnih država i u potpunosti se tome prilagođava. Od trenutka kada su preuzele dominantnu ulogu u međunarodnom odnosima, države nevoljko žrtvuju svoju suverenost u korist drugih entiteta, time i potencijalnog nadnacionalnog entiteta. Upravo zato on predlaže federalizaciju država, koja će se voditi načelima slobode svih i zakonu jednakosti. Primjećujemo kako sve više država svijeta poseže za oblikom vladanja u kojem je vlada odvojena od zakonodavne i izvršne vlasti. Jednako tako, pravo građanina svijeta postaje sve više usvojeno u svim dijelovima planeta.

U takvom svijetu, jasno je da međunarodnim organizacijama nikad nije mogla biti povjerena značajnija uloga. Razvoj međunarodnog prava odvija se vrlo sporo i konzervativno. Tek su Ujedinjeni narodi uspjeli postići skromne, ali značajne i konkretne pomake u razvijanju svjetskog prava. »Kant je jasno rekao da je mir racionalni i moralni imperativ ljudske prirode, te da treba poduzeti prave korake, kako bi on jednog dana postao realnost.«⁵⁷

U svom radu Kant potvrđuje sposobnost konstruirati racionalni mirovni program, čija struktura načela privlači i čije povezivanje državnih, narodnih i kozmopolitskih načela ima za konkretni slučaj na raspolaganju mirovno političke pristupe koji nisu nadmašeni. Kant mir vidi kao građansku dužnost i priželjkuje da čovječanstvo pronađe dostatne argumente za formiranje uvjeta koji će stvoriti diplomatsku uniju suverenih i slobodnih država. Odnosno države utemeljene na republikanskim načelima. Takav ciklus zahtjeva duže razdoblje, smatra Kant, ali isto tako uviđa da će društvo vremenom stvoriti preduvjete za ispunjenje cilja i dostizanje stanja vječnog mira. Mi

---

⁵⁷ V. Cvrtila, »Vječni mir i novi svjetski poredak«, str. 58.

smo danas tek sudionici u procesu ka budućem svjetskom miru. Iako nas to ne treba obeshrabriti u djelovanju.

Jesmo li time odgovorili na pitanje s početka „je li zapravo Kant, s ovim djelom, bio na tragu rješenja navedenog problema“ teško je pouzdano reći. Mir je proces koji ne prestaje i teško da će ikada prestati. To je kontinuirani rad svih sudionika i neprestano jačanje prava i zakona u svrhu istog. Možemo reći kako je Kantovo neprestano isticanje pristupačnih i pravnih mehanizama za rješavanje sporova bilo uvelike korisno u tom procesu. Njegovo konačno odbijanje prava na rat, kao i isticanje prava jednakosti i slobode, današnji su temelji pokušaja uspostave mirnog društva.

Svi dosadašnji politički pokazatelji nam govore kako je Kant zaista bio na tragu rješenja uspostave vječnog mira. Njegovi koncepti su suvremeni i aktivni, a njegova težnja utemeljenja u stvarnosti i iskušana u praksi.

Sažetak

Stanje mira u međunarodnim odnosima je moguće. U svom političko-filozofskom spisu Kant će nam to pokazati. U ovom radu nastoji se upoznati čitatelja s okolnostima nastanka ideje djela „Prema vječnom miru“ u filozofiji Immanuela Kanta. Kroz rad se prikazuje glavnina njegove filozofske misli, posebno objašnjena i pristupačna čitatelju. Nadalje ispitat će se argumenti uspješnosti samog koncepta. Jednako tako, u djelu će biti navedene svi važniji mehanizmi i procesi očuvanja mira od strane međunarodne zajednice, posebice Ujedinjenih naroda i Lige naroda. Cilj je bio ispitati njihove ciljeve i usporediti ih s težnjama samog Kanta. Ideja mira je proces koji ne prestaje i teško da će ikada prestati. U tom postupku Kant će isticati važnost pojedinca, slobode i jednakosti. Uz to, procesi uspostavljanja zakona i pravila za dobrobit svih, će zauzeti posebnu mjesto njegovog rada. Na kraju, kroz ovaj tekst, pokušat ćemo saznati je li zapravo Kant, s ovim djelom, bio na tragu rješenja problema vječnog mira u međunarodnom odnosu?

Ključne riječi: Vječni mir, Immanuel Kant, međunarodna zajednica, Ujedinjeni narodi, sloboda, jednakost.

Summary

The state of peace is possible in international relations. In his politically-philosophical writing Kant demonstrates it. The aim of this paper is to introduce the reader with creational circumstances of the idea of „Perpetual Peace: A Philosophical Sketch“ in Immanuel Kant's philosophy. The majority of his philosophical thoughts is shown in the paper, precisely explained and approachable to the reader. Also, performance arguments of the concept are examined. Moreover, all important mechanisms and processes of peacekeeping used by the international community, especially the United Nations and League of Nations, are quoted. The goal was to examine their goals and compare with Kant's aspirations. The idea of peace is the process which doesn't stop, and it will hardly ever stop. In that process Kant underlines the importance of the individual, freedom and equality, together with processes of establishing the laws and the rules for the well-being of all. At the end of the paper, it will be tried to find out if Kant was actually on the trail of solution to the problem of eternal peace in international relations with this piece of work.

Key words: Perpetual Peace, Immanuel Kant, international community, United Nations, freedom, equality.

Popis literature

- Bennett, A. LeRoy i Oliver, James K., *Međunarodne organizacije*, Politička kultura, Zagreb 2004.
- Brčić Kuljiš, Marita., »Izvori liberalnog mišljenja u filozofiji Immanuela Kanta«, *Filozofska istraživanja* 26, br. 4 (2006): 783-797. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/12017> (pristupljeno 31.8.2020.)
- Cvrtić, Vlatko. »Vječni mir i novi svjetski poredak«, *Politička misao* 33, br. 1 (1996): 55-69., Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106026> (pristupljeno 8.9.2020.)
- Kant, Immanuel, *Kritika praktičkog uma*, Naprijed, Zagreb 1990.
- Kant, Immanuel, *Metafizika čudoređa*, Matica hrvatska, Zagreb 1999.
- Kant, Immanuel, *Pravno-politički spisi*, Politička kultura, Zagreb 2000.
- Macan, Ivan, »Immanuel Kant«, *Filozofija.org*. Dostupno na: https://www.filozofija.org/wp-content/uploads/Povijest_fil.org/Moderna_pdf/Immanuel-Kant-final.pdf (pristupljeno 31.8.2020.)
- Schmidt, Hajo., »Spomena vrijedan jubilej: Kantov traktat „Prema vječnom miru“«, *Politička misao* 33, br. 1 (1996): 10-18. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106020> (pristupljeno 31.8.2020.)
- Podjela Poljske, *Enciklopedija Britannica*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/event/Partitions-of-Poland> (pristupljeno 1.9.2020.)
- Popis članova Ujedinjenih naroda. Dostupno na: <https://www.un.org/en/member-states/index.html> (pristupljeno 1.9.2020.)

Prema vječnom miru

Prvi odjeljak

koji sadrži preliminarne članove vječnog mira među državama

1. Nijedan mirovni ugovor ne treba smatrati valjanim ako je sklopljen tako da prešutno sadrži povod budućem ratu.
2. Nijednu samostalnu državu (bez obzira na to je li ona velika ili mala) ne može druga država steći nasljeđem, zamjenom, kupovinom ili darivanjem.
3. Stajace vojske (*miles perpetuus*) trebaju s vremenom potpuno nestati.
4. Država se ne smije zaduživati zbog vanjskih državnih razmirica.
5. Nijedna se država ne smije nasilno uplitati u ustav i vladu druge.
6. Nijedna si država u ratu s drugom ne smije dopustiti takva neprijateljstva koja bi u budućem miru nužno onemogućila međusobno povjerenje, a to su: iznajmljivanje plaćenih ubojica, trovača, kršenje ugovora, poticanje na izdaju u državi s kojom se ratuje.

Drugi odjeljak

definitivni članovi vječnog mira

- 1) Građanski ustav u svakoj državi treba biti republikanski.
- 2) Pravo naroda treba se temeljiti na federalizmu slobodnih država.
- 3) Pravo građana svijeta treba se ograničiti na uvjete općeg hospitaliteta.

Prvi dodatak

- O jamstvu vječnog mira

Drugi dodatak

- Tajni članak vječnog mira

Prilog (dopune)

- O nesuglasnosti između morala i politike u pogledu vječnog mira.
- O slozi politike i morala, prema transcendentalnom pojmu javnog prava

---

Königsberg, 1795.

Immanuel Kant

**Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u
Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu**

Student/ica: Božo Domazet

Naslov rada: Suvremene refleksije vječnog mira u filozofiji Immanuela Kanta

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filozofija

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/ica rada: izv. prof. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš
(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada: _____
(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva: _____
(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/~~autorica~~ predanog završnog/~~diplomskog~~ rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15,131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
- b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST
- c) široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 21. rujna 2020.

Potpis studenta/studentice: Domazet

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Božo Domazet, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje sveučilišnog/e prvostupnika/ee Filozofije i Povijesti umjetnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovog završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 21. rujna 2020.

Potpis Domazet